

Mr Sanja Jelisavac TROŠIĆ¹

PRAVCI RAZVOJA I PROCENA POLOŽAJA SRBIJE U MEĐUNARODNIM TRGOVINSKIM ASPEKTIMA INTELEKTUALNE SVOJINE²

Apstrakt: Značaj intelektualne svojine za međunarodnu trgovinu raste sve više sa rastom udela znanjem intenzivnih ili visokotehnoloških proizvoda u ukupnoj međunarodnoj trgovini. Prava intelektualne svojine utiču na tokove međunarodne trgovine kada znanjem intenzivna roba prelazi preko nacionalnih granica. Sve veći i prisutniji napredak na poljima intelektualne svojine u svetu, posebno u razvijenim zemljama, doprinosi daljem razvoju i napretku privreda tih zemalja. Zemlje koje imaju razvijenu tehnologiju i ulažu u istraživanje i inovacije uvidele su da njihove postojeće i buduće komparativne prednosti zavise od sposobnosti da dominiraju industrijskim granama sa visokim učešćem inovacija. Da bi ti pozitivni efekti bili maksimizirani veoma je bitno pratiti ceo inovativni proces, od nastanka pronalaska pa do njegove komercijalizacije, bilo kroz preduzeće koje je bazirano na komercijalnom iskorišćenju tehnologije, bilo putem licenciranja tehnologije.

Srbija u oblasti intelektualne svojine postepeno napreduje ka modelu koji je prisutan u Evropskoj uniji. Pošto smo potpisali Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, potrebno je da pratimo promene u zakonodavstvu Evropske unije i da primenjujemo one mere koje će nam koristiti da se lakše uklopimo u evropski zakonodavni prostor. Osim toga, neophodno je i unaprediti sve državne organe koji se bave gonjenjem i procesuiranjem piraterije i falsifikata, da bi se njihov nivo sveo na prosek koji postoji u zemljama najnovijim članicama Evropske

¹ Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

² Ovaj rad je rezultat naučnog projekta „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolitički, međunarodni ekonomski, pravni i bezbedonosni aspekti“ (br. 179029), koji izvodi Institut za međunarodnu politiku i privredu Beograd, a finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

unije. Mereno prema globalnom indeksu inovacija Srbija je relativno dobro rangirana u svetu po efikasnosti inovacija. Pored toga, na svim poljima intelektualnog stvaralaštva u Srbiji moguć je napredak, a posebno je značajan na polju patenata koji podstiču razvoj tehnologije i opšti nivo razvoja društva.

Ključne reči: Intelektualna svojina, međunarodna trgovina, BDP, patenti, Srbija, piraterija, falsifikati.

Komercijalni aspekt intelektualne svojine

U uslovima globalizacije značaj intelektualne svojine konstantno raste. Intelektualna svojina postaje jedan od važnih elemenata razvoja privrede. Države su počele da posmatraju intelektualnu svojinu kao oruđe za podsticanje inovacija i unapređenje konkurentnosti svojih privreda na globalnom nivou. Takođe, države postaju svesne da intelektualna svojina doprinosi očuvanju zaposlenosti i ima značajnu ulogu u stvaranju bogatstva nacije. U globalizovanom svetu kakav je danas tehnologija je sve više prisutna kao pokretač razvoja privrede. Pre više desetina godina nije se mogao ni naslutiti ovako ubrzani tehnološki razvoj koji je doveo do nastanka laptop računara, mobilnih telefona i drugih savremenih tehnoloških dostignuća. Moderna tehnologija je ušla u sve pore ljudskog života i rada, tako da je poslovanje postalo nezamislivo bez korišćenja elektronskih poruka, savremenih sistema obrade podataka, i sličnog. Intelektualna svojina je postala važan faktor za podsticaj spoljne trgovine i investicija.

Intelektualna svojina je proizvod intelekta koji je vlasništvo pojedinca ili organizacije i koji prema tome mogu da odaberu da ga slobodno koriste ili da ga ustupe drugom licu, s tim da kontrolišu njegovu dalju upotrebu.³ To je pravo svojine i raspolaganja nad proizvodima ljudskog uma. Obično se autorima i pronalazačima daje ekskluzivno pravo nad upotrebom njihove kreacije na određeni vremenski period.

Ljudska želja da zahteva pravo svojine nad idejom je urođena isto kao što svako dete kaže drugom detetu „prestani da me kopiraš“. Zakonsko priznavanje svojine nad idejom, intelektualna svojina, međutim je relativno novi fenomen, koji se pojavio hiljadama godina posle priznanja svojinskih prava nad objektima i zemljom.⁴ Kada bi postojao idealni sistem patentne zaštite on bi maksimizirao suficit socijalne koristi u odnosu na socijalne troškove. Koristi podrazumevaju razvoj novih pronalazaka, njihovo objavljivanje i komercijalizaciju, a troškovi bi uključivali razne administrativne,

³ Sanja Jelisavac, *Intelektualna svojina – međunarodna trgovina pravima intelektualne svojine*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2006, str. 5.

⁴ Aaron Schwabach, *Intellectual Property: A Reference Handbook*, 2007, p. 13.

transakcione, monopolske i troškove lizinga.⁵ Zaštita rezultata naučnog istraživanja jedan je od osnovnih preduslova za uspešnu komercijalizaciju pronalazaka. Proces od nastanka pronalaska pa do njegove komercijalizacije, bilo kroz kompaniju koja je bazirana na komercijalnom iskorišćenju tehnologije (*spin-out*), bilo licenciranjem tehnologije, poznat je kao transfer tehnologije.

Uobičajena podela intelektualne svojine je podela na autorsku i industrijsku svojinu. Autorskom pravu se uobičajeno pridružuje kategorija poznata kao srodna prava, odnosno prava srodna autorskom pravu. Dok autorsko pravo štiti autorsko delo, koje može biti govorno delo, pozorišno, muzičko, filmsko, delo likovnih i primenjenih umetnosti ili računarski program, srodna prava štite interpretatore, proizvođače fonograma i videograma, proizvođače emisija, baza podataka i dela emitovanih preko satelita. Društveni razlog za njihovu zaštitu je nagrada autora i izvođača za kreativni rad. Pravo industrijske svojine dalje možemo podeliti na: 1) stvaralaštvo u oblasti proizvodnje, u koje spadaju patentna prava, prava srodna patentnom pravu, pravo uzoraka i modela (industrijski dizajn); i 2) pravo znakova razlikovanja, gde ubrajamo pravo žiga i pravo geografske oznake porekla.⁶ Ovo pravo štiti sve pronalaskes koji se primenjuju u industriji. Društveni razlog njihove zaštite je omogućavanje pravedne konkurencije, zaštita i informisanost potrošača, podsticanje inovacija i tehnološkog napretka, i finansiranja u istraživanje i razvoj.

Pravo intelektualne svojine daje kreatorima moralna i komercijalna prava. Komercijalno pravo je pravo pronalazača da komercijalno iskoristi svoj pronalazak, najčešće u vidu novčane nadoknade dobijene ustupanjem ili prodajom tog prava. Primarna funkcija zaštite prava intelektualne svojine je da pruži inovatoru mogućnost da iskoristi komparativnu prednost na komercijalni način tako što će sprečiti neautorizovanu eksploataciju od strane drugog lica odnosno preduzeća. To može biti posebno važno za mala preduzeća kojima inovacije i njihova komercijalna upotreba i plasman mogu doneti značajne konkurentne prednosti u utakmici sa velikim kompanijama.

Svetska organizacija za intelektualnu svojinu (WIPO), svake godine sačinjava studiju o tome kakav je uticaj industrija zasnovanih na autorskom pravu na bruto društveni proizvod (BDP) zemalja i njihovu zaposlenost. Poslednja studija, koja je rađena 2012. godine, pokazuje da autorsko pravo ima sve veći doprinos u stvaranju bruto društvenog proizvoda. U proseku, industrije zasnovane na autorskom pravu doprinose sa 4–6,5% bruto društvenog proizvoda, dok je u tehnološki i ekonomski najrazvijenijim zemljama taj procenat veći. Na primer u Sjedinjenim Američkim Državama

⁵ Roger D. Blair, Thomas F. Cotter, *Intellectual Property: Economic and Legal Dimensions of Rights and Remedies*, Press, , 2005, p. 20.

i Australiji taj procenat ide iznad 10%, dok je u Južnoj Koreji nešto iznad 8%. Tipično je da zemlje koje su prošle kroz brz ekonomski rast imaju veći procenat učešća „autorskih industrija“ u bruto društvenom proizvodu nego zemlje koje se sporije razvijaju. Od zemalja u našem okruženju, Mađarska se izdvaja kao zemlja u kojoj je doprinos autorskih industrija u bruto društvenom proizvodu najviši i iznosi nešto malo manje od 7%. WIPO studija osim toga pokazuje i da u proseku, 5,9% od ukupnog broja zaposlenih radi u industrijama zasnovanim na autorskom i srodnim pravima. Od evropskih zemalja u kojima je studija rađena, najveći broj zaposlenih u industrijama zasnovanim na autorskom pravu je u Mađarskoj, nešto iznad 7%, dok je u Sloveniji taj broj nešto malo manji od spomenutih 7%, a u Bugarskoj i Hrvatskoj taj broj je nešto niži od 5%. U okviru industrija i delatnosti koje u potpunosti počivaju na autorskom pravu, daleko najveći doprinos u stvaranju BDP daje industrija štampanih izdanja, knjiga i drugih štampanih publikacija, čak 40,46%, a za njom slede industrija softvera i baza podataka sa 23,19%, delatnosti u oblasti radija i televizije sa 12,8%, dok filmska industrija učestvuje sa 4,07% a muzička sa 5,7%.⁷

Revolucija u tehnologiji dovela je i do revolucije u pravu. U kolonijalnoj Americi i staroj Evropi patenti su bili pokloni koji su tadašnji vladari mogli dati ili povući svojim podanicima. Danas međutim postoje prava intelektualne svojine kojima se regulišu pronalasci, pod uslovom da se ispune određeni zakonski preduslovi. Tranzicija sa patenata kao privilegije na patente kao prava korespondira sa razvojem liberalne ekonomije.⁸ U savremeno doba potrebno je da preduzeća shvate kakve im koristi donosi intelektualna svojina i da njenim efikasnim korišćenjem što bolje razvijaju svoje poslovanje.

Kada je reč o korišćenju intelektualne svojine u poslovanju, preduzeća razmišljaju prevashodno o patentima, žigovima i dizajnu. Međutim, intelektualna svojina je mnogo više od ovoga. Ona takođe obuhvata i procese, informacije o dobavljačima ili tržištu i iznad svega, saznanje da preduzeće poseduje i iskorišćava intelektualnu svojinu u svojim svakodnevnim poslovnim aktivnostima i odlukama. U modernom svetu ovi elementi se smatraju za „*know-how*“, poslovne tajne i poverljive informacije, i oni se, takođe, mogu štititi. Sve to predstavlja izvore za stvaranje vrednosti i stoga

⁶ Sanja Jelisivac, *Intelektualna svojina – međunarodna trgovina pravima intelektualne svojine*, op. cit., str. 15.

⁷ Vladimir Marić, *Zaštita intelektualne svojine u Srbiji*, 2013, Academica – Centar za istraživanje kreativne ekonomije, Internet, www.madmarx.rs, str. 3, 23/03/2013.

⁸ Mario Biagioli, “Patent specification and Political representation, How patents became rights”, in: Mario Biagioli, Peter Jaszi, Martha Woodmansee (eds), *Making and Unmaking Intellectual Property: Creative Production in Legal and Cultural Perspective*, University of Chicago Press, Chicago, 2011, p. 25.

su od strateškog značaja za preduzeće. Najbitnije je da firma prepozna ove izvore i da se potruži da ih zaštiti, čime će sprečiti konkurenciju da ih koristi bez njenog odobrenja. Preduzeće koje poseduje prava intelektualne svojine stiče mogućnost da ostvari profit od svog inovativnog kapaciteta i kreativnosti i ohrabruje se za upuštanje u dalje inovativne projekte.⁹

Međunarodni okvir intelektualne svojine

Tokom rasta i razvoja međunarodne trgovine, praćenog i prožetog ubrzanim napretkom tehnologije, došlo je do situacije da se pojavio novi proizvod u međunarodnoj trgovini, osim već prisutnih robe i usluga, a to je intelektualna svojina. Veoma brzo se uvidelo da intelektualna svojina nije tradicionalni proizvod i da za nju ne važe ista tradicionalna pravila kao za trgovinu drugim proizvodima.

Međunarodne inicijative za širu liberalizaciju međunarodne trgovine dovele su do pregovora i o oblasti intelektualne svojine tokom Urugvajске runde GATT (Opšti sporazum o carinama i trgovini). Posebno je razgovarano o liberalizaciji takozvanih „novih” oblasti, a to su trgovina uslugama, direktne investicije i trgovina pravima intelektualne svojine. Tako je došlo do prihvatanja TRIPS sporazuma (Trgovinski aspekti prava intelektualne svojine) aprila 1994, koji je stupio na snagu januara 1995. godine. On danas predstavlja najznačajniji međunarodni ugovor iz oblasti intelektualne svojine i obavezan je za sve zemlje članice WTO (Svetske trgovinske organizacije). Donošenje TRIPS sporazuma u okviru WTO (koja je zamenila GATT) imalo je zadatak da omogući efikasan sistem zaštite prava intelektualne svojine uvođenjem kaznenih mera i povlačenjem carinskih povlastica na međudržavnom nivou.¹⁰ Kako se u okviru Svetske trgovinske organizacije i ranije GATT tokom multilateralnih trgovinskih pregovora razmenjuju koncesije kada je reč o robi i uslugama, još nema razmene koncesija oko prava intelektualne svojine. Na ovaj način je putem TRIPS sporazuma prvi put regulisana međunarodna trgovina pravima intelektualne svojine na multilateralnom nivou.

Na ovaj način, regulisanjem međunarodne trgovine pravima intelektualne svojine, rešeni su mnogi problemi koji su ranije postojali, kao što je nedostatak jasno određene politike zaštite intelektualne svojine, međusobno nepriznavanje prava između zemalja, kršenje zaštite, diskriminacija stranih preduzeća i slično. Poremećaji u tokovima trgovine nastajali su zbog neovlašćenog kopiranja i distribucije nelegalne robe koja je nastala zloupotrebom tuđe

⁹ Zavod za intelektualnu svojinu Republike Srbije, Internet, <http://www.zis.gov.rs/>, 20/03/2013.

¹⁰ Sanja Jelisavac, *Intelektualna svojina – međunarodna trgovina pravima intelektualne svojine*, op. cit., str. 53.

intelektualne svojine kako na domaćem tako i na inostranom tržištu. Na taj način dolazilo je do pojave da legalni proizvodi nastali u skladu sa pravom intelektualne svojine budu slabo plasirani i na domaćem i na stranom tržištu, zbog prisustva falsifikata. Sa druge strane, bilo je i slučajeva kada zemlja ima oštru zaštitu intelektualne svojine i na taj način podstiče domaću proizvodnju, a destimuliše uvoz. Tako se stvarala neefikasna proizvodnja, a uticaj na međunarodnu trgovinu takođe je bio negativan. Ako jedna zemlja ne štiti na dobar način tuđu intelektualnu svojinu postoji realna opasnost da je ona sama neće razviti i da će ostati neto uvoznik intelektualne svojine.

Napredak na svim poljima intelektualne svojine u svetu, posebno u razvijenim zemljama, doprinosi daljem razvoju i napretku privreda tih zemalja. Konkurentnost Evropske unije (EU) gradi se na inovacijama i proizvodima koji imaju dodatnu vrednost sa visokim nivoima stvaralaštva. Zbog toga je zaštita i primena prava intelektualne svojine od ključnog značaja za Evropsku uniju i njenu sposobnost da se takmiči na svetskom tržištu. Privredni rast i zaposlenost su otežani kada se ideje i proizvodi intelektualne svojine falsifikuju i piratizuju. Povremeno dolazi i do pojave da su falsifikati čak opasni po zdravlje stanovništva. Prema tome zakonodavci u Evropskoj uniji veliku pažnju posvećuju adekvatnoj zaštiti prava intelektualne svojine, a sam tim i zaštiti autora odnosno pronalazača i preduzeća. EU principe svoje zaštite intelektualne svojine širi i na druge zemlje sveta, pre svega putem Svetske trgovinske organizacije i Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine, putem bilateralnih trgovinskih sporazuma i sporazumima o slobodnoj trgovini, vođenjem političkih dijaloga i putem programa tehničke pomoći i učešća u razvoju Trgovinskog sporazuma protiv falsifikovanja (*Anti-Counterfeiting Trade Agreement – ACTA*).¹¹ Evropska unija preduzima poteze za promociju transfera tehnologije ka trećim zemljama, a posebno ka najmanje razvijenim državama.

Položaj Srbije

Ukoliko Srbija bude poštovala smernice Evropske unije biće joj lakše da se u potpunosti uključi i u evropski istraživački prostor. Osim toga, aktivnosti na polju upravljanja intelektualnom svojinom i transferom znanja mogu dovesti do ostvarivanja socijalnih i ekonomskih dobiti. Mere koje bi se sprovodile trebalo bi da rezultiraju privlačenjem studenata, naučnika, kao i dodatnih fondova za finansiranje istraživačkih aktivnosti, a u krajnjem cilju povećanjem komercijalne realizacije intelektualne svojine.¹²

¹¹ Evropska unija, *Intellectual property*, Internet, http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/trade-topics/intellectual-property/index_en.htm, 28/03/2013.

¹² Sanja Jelisavac Trošić, „Intelektualna svojina i transfer znanja”, *Evropsko zakonodavstvo*, br. 27–28, , Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009, str. 116.

Prava intelektualne svojine utiču na tokove međunarodne trgovine kada znanjem intenzivna roba prelazi preko nacionalnih granica. Važnost prava intelektualne svojine za trgovinu raste sve više sa rastom udela znanjem intenzivnih ili visokotehnoloških proizvoda u ukupnoj svetskoj trgovini koji se udvostručio između 1980. i 1994. godine sa 12% na 24%.¹³ U Tabeli 1 vidimo odnos između bruto domaćeg proizvoda i registrovanih prava intelektualne svojine u Srbiji. Na početku posmatranog perioda možemo primetiti opadajući trend registracije patenata, ali uzlazni trend BDP (2004–2005). Kasnije registracija patenata stagnira, ali registracija industrijskog dizajna i posebno žiga ima izražen uzlazni trend, dok bruto domaći proizvod i dalje raste. BDP ima trend rasta sve do 2008. godine kada je svetska ekonomska kriza izvršila svoj negativni uticaj. U periodu 2007–2008. došlo je do blagog rasta registracije patenata, ali pada registrovanog industrijskog dizajna i registrovanih žigova. Posle 2009. godine, sa blagim oporavkom privrede dolazi do postepenog rasta BDP, registrovanih patenata i žigova, i znatno izraženijeg porasta broja registrovanog industrijskog dizajna. Kada uzmemo ove podatke u celini možemo zaključiti da ne postoji značajni uticaj registrovanih prava intelektualne svojine na bruto domaći proizvod Srbije.

Tabela 1. BDP i registrovana prava intelektualne svojine u Srbiji

Godina	Patenti	Žigovi	Industrijski dizajn	BDP
2004.	473			60,13
2005.	372			63,37
2006.	443	2.553	157	65,65
2007.	437	5.700	213	69,20
2008.	452	4.690	131	71,83
2009.	353	4.344	142	69,32
2010.	390	4.495	279	69,98
2011.	240	3.363	292	71,22

Napomena: Bruto domaći proizvod (milijarde USD, konstanta 2005. USD (PPP)): 71,22 (2011) (Rang = 73)

Izvor: WIPO statistics database, preuzeto iz: WIPO, Statistical Country Profiles, Internet, http://www.wipo.int/ipstats/en/statistics/country_profile/countries/rs.html, 21/03/2013.

¹³ Fink Carsten, Carlos A. Primo Braga, "How stronger protection of intellectual property rights affects international trade flows", u: Fink Carsten, Maskus Keith E. (eds), *Intellectual property and development, Lessons from recent economic research*, IBRD, Washington DC, 2005, p. 2.

Glavni nosilac razvoja i održivosti privrede jedne države mogu biti naučnoistraživački centri u kojima se razvijaju nove tehnologije. Nauka bi trebalo da delom uzvrća uloženo društvu. Svaka razmena znanja između naučnoistraživačkih centara i privrede donosi prihode i dobrobit društvu u celini. Zaštita intelektualne svojine ima glavnu ulogu u jednoj ovakvoj razmeni znanja, jer definiše predmet i uslove razmene znanja, na primer u vidu zaštite znanja patentom i njegove komercijalne upotrebe licenciranjem. Zavod za intelektualnu svojinu i centar za transfer tehnologije uvek su pred velikim izazovom, jer imaju ulogu spone između nauke i privrede i kao takvi nose odgovornost za privredni razvoj čitave države.¹⁴

U tabeli 2 možemo videti kakav je trend registracije patenata u Srbiji. U periodu od 2007. do 2009. godine bio je uzlazni trend registracije patenata u Srbiji tako da je sa svakom narednom godinom broj registrovanih patenata bio veći. Tokom 2009. godine došlo je do pada, ali je kasnije ponovo počeo uzlazni trend. Nažalost, po rangu u svetu na ovom polju Srbija je beležila sve lošija mesta počevši od 38, pa sve do 50. mesta u svetu.

Tabela 2: Patenti koji su na snazi u Srbiji

Godina	Patenti	Rang u svetu
2007.	1.274	38
2008.	1.277	40
2009.	1.635	42
2010.	1.477	50
2011.	1.439	44

Izvor: WIPO statistics database, preuzeto iz: WIPO, Statistical Country Profiles, Internet, http://www.wipo.int/ipstats/en/statistics/country_profile/countries/rs.html, 21/03/2013.

Kako bismo jasnije videli gde je mesto i kakvu je poziciju zauzela Srbija po pitanju intelektualne svojine, najpre ćemo je uporediti sa zemljama u okruženju, a kasnije i sa ostatkom sveta. U Tabeli 3 možemo naći podatke o intelektualnoj svojini, konkretno o patentima, žigovima i industrijskom dizajnu, po zemljama porekla. Komparacijom Srbije sa drugim zemljama u okruženju vidimo da se ona nalazi negde na sredini, nije ni izuzetno aktivna na polju intelektualne svojine, ali nije ni na dnu liste. Po pitanju broja

¹⁴ Ivana Veljković, „Važnost i uloga zaštite intelektualne svojine naučno-istraživačkog rada za ekonomski razvoj države“, *EIC Bilten*, br. 12, januar 2013, str. 2.

patenata tokom 2011. godine od Srbije su bolje Makedonija i Bosna i Hercegovina. Takođe i kada posmatramo broj žigova i industrijskog dizajna obe ove države su ponovo vodeće u okruženju, a Srbija zauzima solidno treće mesto.

Tabela 3: Intelektualna svojina po poreklu, 2011. godina

	patenti	žigovi	ind. dizajn
Srbija	66	64	57
Makedonija	94	104	65
BiH	92	105	73
Slovenija	45	39	30
Hrvatska	55	56	44
Rumunija	40	28	35
Bugarska	53	31	28

Izvor: WIPO Statistics Database, October 2012, navedeno prema: "World Intellectual Property Indicators 2012", WIPO, p. 38.

Kako bismo videli poziciju Srbije u širem, globalnom okruženju, poslužićemo se podacima izdanja Svetske organizacije za intelektualnu svojinu i organizacije INSEAD koje su za 2012. godinu izdale izveštaj o globalnom inovacionom indeksu. Globalni indeks inovacija dobija se kao prosek subindeksa ulaganja u inovacije i subindeksa proizvodnje inovacija. Zemlje koje su ostvarile najbolje inovacione rezultate, koji se mere globalnim indeksom inovacija, već su drugu godinu zaredom Švajcarska, Švedska i Singapur od 141 rangirane zemlje.¹⁵ Srbija se mereno prema globalnom indeksu inovacija nalazi na 46. mestu u svetu i na 30. mestu u Evropi. U poređenju sa prethodnom 2011. godinom Srbija je ostvarila skok za 11 mesta na listi u svetu, što je veliki uspeh. U izveštaju o globalnom inovacionom indeksu za 2012. Srbija je stavljena u grupu zemalja sa srednjim dohotkom (*upper middle income*), tako da je u poređenju sa drugima iz te kategorije relativno dobro pozicionirana, iza Letonije, Malezije, Kine, Litvanije, Čilea, Bugarske i Crne Gore. Prvih 20 zemalja na rang listi globalnog indeksa inovacija su iz kategorije zemalja sa visokim dohotkom tako da možemo uočiti da visokorazvijene zemlje ostvaruju najbolje inovacione rezultate.

¹⁵ Soumitra Dutta (ed.), *The Global Innovation Index 2012*, WIPO, INSEAD, 2012, p. 8.

Prema izveštaju o globalnom inovacionom indeksu za 2012. godinu, kada pogledamo rangiranje prema subindeksu ulaganja u inovacije Srbija je zauzela 65. mesto u svetu, a 34. mesto u Evropi.¹⁶ Sa druge strane, prema subindeksu proizvodnje inovacija Srbija je zauzela 36. mesto u svetu, a 24. u Evropi.¹⁷ Od zemalja sa srednjim dohotkom ispred Srbije su samo Letonija, Kina i Čile, što je dobar rezultat i predstavlja napredak u odnosu na prethodne godine. Srbija je gore pozicionirana prema ulaganju u inovacije nego što je po proizvodnji inovacija, tako da se može zaključiti da je potrebno dodatno ulagati u inovacione aktivnosti da bi naša zemlja ostvarila još bolje rezultate u oblasti intelektualne svojine.

Kada pogledamo tabelu 4, prema najnovijem izveštaju Srbija je po efikasnosti inovacija koja se meri globalnim indeksom efikasnosti inovacija rangirana na visoko sedmo mesto. Globalni indeks efikasnosti inovacija

Tabela 4: Indeks efikasnosti inovacija, prvih deset zemalja u svetu

Rang	Zemlja	Efikasnost	Rang				Stanovništvo US\$ million	GNP per capita
			ulaganje u inovacije	proizvod- nja inovacija	dohodna grupa	regionaln a grupa		
1	Kina	1,13	55	19	UM 1	SEAO 1	1.348,1	8.394,1
2	Indija	1,10	96	40	LM 1	CSA 1	1.206,9	3.703,5
3	Moldavija	1,08	79	30	LM 2	EUR 1	3,6	3.383,0
4	Malta	1,03	27	4	HI 1	EUR 2	0,4	25.782,7
5	Švajcarska	1,01	4	1	HI 2	EUR 3	7,8	43.508,6
6	Paragvaj	0,94	103	62	LM 3	LCN 1	6,5	5.548,9
7	Srbija	0,93	65	36	UM 2	EUR 4	7,4	10.661,3
8	Estonija	0,93	24	8	HI 3	EUR 5	1,3	20.182,1
9	Holandija	0,92	15	3	HI 4	EUR 6	16,7	42.330,7
10	Šri Lanka	0,92	115	76	LM 4	CSA 2	20,5	5.609,4

Izvor: Soumitra Dutta (ed.), *The Global Innovation Index 2012*, WIPO, INSEAD, 2012, p. 22.

Napomena: klasifikacija po dohotku Svetske banke iz 2012 godine, LI – niski dohodak, LM – donji srednji dohodak, UM – gornji srednji dohodak, HI – visoki dohodak. Klasifikacija regiona UN od 20. septembra 2011. godine: EUR – Evropa, NAC – Severna Amerika, LCN – Latinska Amerika i Karibi, CSA – Centralna i južna Azija, SEAO – Jugoistočna Azija i Okeanija, NAWA – Severna Afrika i zapadna Azija, SSF – Subsaharska Afrika

¹⁶ Ibid., p. 10.

¹⁷ Ibid., p. 12.

dobija se kao odnos subindeksa proizvodnje inovacija i subindeksa ulaganja u inovacije (*innovation output sub-index, innovation input sub-index*). Ovaj pokazatelj osmišljen je tako da na njega nema uticaja stepen razvijenosti posmatrane privrede. Pored toga Srbija je zajedno sa Kinom, Letonijom, Čileom i Litvanijom u izveštaju ocenjena kao zemlja koja ima snažnu proizvodnju inovacija uprkos slabom inovacionom okruženju. Prilikom dublje analize, međutim, treba imati u vidu i druge pokazatelje, kao što su globalni inovacioni indeks i subindeksi proizvodnje inovacija i ulaganja u inovacije, kako bi se videla celokupna slika. Relativno dobri rezultati u indeksu inovacione efikasnosti mogu se postići i slabim ulaganjem u inovacije, a ne samo dobrom proizvodnjom inovacija. Zemlje koje zauzimaju prvih deset mesta na rang-listi po efikasnosti inovacija su zemlje koje uspešno premošćavaju relativne slabosti u svojim subindeksima ulaganja u inovacije, a i sa značajnim rezultatima u proizvodnji inovacija. Osim toga, možemo istaći da postoji pozitivna korelacija između indeksa inovacione efikasnosti i globalnog indeksa inovacija pa se zaključuje da efikasnije zemlje postižu u proseku bolji rang kod globalnog indeksa inovacija.¹⁸ Prema tome, Srbija mora još da radi na poboljšanju uslova poslovanja preduzeća koja baziraju svoje poslovanje na inovacionim aktivnostima i razvoju bilo kog oblika intelektualne svojine. U Evropskoj uniji, kojoj Srbija teži, regulativa prava intelektualne svojine, a posebno autorskog prava, kada su prava nacionalno registrovana i teritorijalno ograničena, može predstavljati prepreku slobodnom prometu robe. Harmonizacija prava javlja se kao logično rešenje ali nju nije nimalo lako sprovesti. Harmonizacija bi bila značajna iz ekonomskih razloga, jer sektor autorskog prava već učestvuje sa više od 5% BDP Evropske unije i donosi zaposlenje za više od 3% radne snage. U 2000. godini industrija autorskog prava doprinela je više nego 1.200 milijardi evra privredi Evropske unije, proizvođači dodatu vrednost od 450 milijardi evra i zaposliviši 5,2 miliona stanovnika.¹⁹ U izveštaju koji se tiče napretka Srbije u evropskim integracijama koji je Evropska komisija objavila 10. oktobra 2012. godine, naša zemlja je dobila veoma dobru ocenu kada je reč o zaštiti intelektualne svojine. Istaknuto je da Srbija ima veoma dobre propise iz ove oblasti koji su u najvećoj mogućoj meri harmonizovani sa propisima Evropske unije. Osim toga, zaštita intelektualne svojine značajna je i za naše pridruživanje Svetskoj trgovinskoj organizaciji.

¹⁸ Sanja Jelisavac Trošić, „Položaj Srbije u međunarodnim tokovima intelektualne svojine”, u: Predrag Bjelić, Duško Dimitrijević (ur.), *Položaj Srbije u savremenim međunarodnim ekonomskim odnosima*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012, str. 143.

¹⁹ Catherine Seville, *European Union Intellectual Property Law and Policy*, Edward Elgar Publishing, Massachusetts, 2009, pp. 23–24.

Najveći problem razvoja intelektualne svojine predstavljaju krivotvorenje (falsifikovanje) i piraterija. Krivotvoriti ili falsifikovati može se samo neki proizvod ljudskog rada, i to, čini se, redovno na način koji je osoben isto koliko i taj rad i njegov proizvod. Kako je umetničko stvaralaštvo izuzetno složena, pa čak i nedovoljno osvetljena oblast ljudske duhovne delatnosti, to i krivotvorenje u ovoj sferi može biti vrlo raznoliko, kako po pobudama i načinu ostvarivanja, tako i u pogledu krajnjeg ishoda. Pa ipak, u svakom krivotvorenju, pored onog posebnog i neponovljivog, može se naći i dosta zajedničkog. Tom radnjom obično se želi ostvariti neka namera, da se neko obmane i tako sebi obezbedi dobit – slava ili materijalna korist. Krivotvorenjem se po pravilu bavi pojedinac ili pak strogo izdvojena i čvrsto sjedinjena grupa koja se može gotovo poistovetiti sa pojedincem. Sve to je prisutno i pri književnom krivotvorenju.²⁰ Dok sa jedne strane piraterija daje kratkoročnu ekonomsku prednost, sa druge strane dugoročno ima mnogo više negativnih implikacija. Kod nas se sprovodi borba protiv piraterije i falsifikata, kako bi se njihov nivo sveo na prosek koji postoji u zemljama najnovijim članicama Evropske unije.

Takođe, možemo se ugledati i na primer SAD. U cilju proklamovane zaštite američkih potrošača od krađe intelektualne svojine američka carina je zaplenila robu koja krši prava intelektualne svojine, što je tokom 2012. godine dovelo do 691 hapšenja, 423 optužnice i i 334 krivičnih postupaka. Falsifikovana i piratizovana roba smatra se ozbiljnom pretnjom vitalnosti američke privrede, predstavlja opasnost za zdravlje i bezbednost američkih potrošača, i čak se smatra napadom na nacionalnu bezbednost. Zaplenjena roba se prema maloprodajnoj ceni koju je preporučio proizvođač kreće od 1,11 milijardi USD u 2011. do 1,26 milijardi USD u 2012. godini. Prosečna vrednost zaplenjene robe kreće se oko 10.450 USD.²¹ Što se tiče proizvoda koji krše prava intelektualne svojine, a zaplenjeni su od strane američke carine 2012. godine, vodeći su tašne i novčanici (40%), satovi i nakit (15%), odeća (11%), potrošačka elektronika i delovi (8%), i tako dalje.²²

U 2010. godini u Srbiji je, prema izveštaju tržišne inspekcije, otkriveno 208 krivičnih dela u oblasti povrede prava intelektualne svojine, a u 2011. godini 161 krivično delo, što predstavlja smanjenje za nešto više od 20%. Na godišnjem nivou otkrije se od 50.000 do 100.000 komada krivotvorenih proizvoda. Uglavnom se radi o optičkim diskovima sa snimljenim sadržajem bez proizvođačkog koda, zatim drugim proizvodima tekstila i tekstilne proizvode, sportske opreme i galanterije, knjigama, prehrambenim

²⁰ Ljubomir Zuković, „Krivotvorenje u narodnoj književnosti“, Naučni sastanak slavista za vreme Vukovog sabora, septembra 1980, iz zbornika izdatog tim povodom, str. 369.

²¹ „Intellectual Property Rights Fiscal Year 2012 Seizure Statistics“, *U.S. Customs and Border Protection Office of International Trade*, 2012, p. 2.

²² *Ibid.*, p. 6.

proizvodima, igračkama i drugim predmetima opšte upotrebe, kao i rezervnim delovima za automobile, zbog sumnje da postoji povreda prava intelektualne svojine.

Uz izgradnju intelektualnih kapaciteta, i boljeg, bržeg i sigurnijeg transfera znanja, Srbija može napredovati na svim poljima intelektualne svojine, pa čak i svoje proizvode zasnovane na visokom inputu znanja plasirati na evropsko i svetsko tržište. Pošto naša zemlja prema analizama ima snažnu proizvodnju inovacija uprkos slabom inovacionom okruženju, bitno je raditi na poboljšanju uslova za registrovanje i komercijalizaciju prava intelektualne svojine. Srbija ima dobre propise iz oblasti prava intelektualne svojine koji su u najvećoj mogućoj meri harmonizovani sa propisima Evropske unije. Poređenjem Srbije sa zemljama u okruženju zaključujemo da se ona nalazi negde na sredini, nije ni izuzetno aktivna na polju intelektualne svojine, ali nije ni na dnu liste. S obzirom na to da značaj prava intelektualne svojine za trgovinu sve više raste sa rastom udela znanjem intenzivnih ili visokotehnoloških proizvoda u ukupnoj svetskoj trgovini, bitno je ovu savremenu oblast još više razvijati u Srbiji. Takođe je bitno da i preduzeća shvate kakve im koristi donosi intelektualna svojina i da njenim efikasnim korišćenjem i komercijalizacijom što bolje razvijaju svoje poslovanje.

Literatura

- Biagioli, Mario, "Patent specification and Political representation, How patents became rights", in: Mario Biagioli, Peter Jaszi, Martha Woodmansee (eds), *Making and Unmaking Intellectual Property: Creative Production in Legal and Cultural Perspective*, University of Chicago Press, Chicago, 2011.
- Blair, Roger D., Cotter, Thomas F., *Intellectual Property: Economic and Legal Dimensions of Rights and Remedies*, Cambridge University Press, New York, 2005.
- Carsten, Fink, Carlos A. Primo Braga, "How stronger protection of intellectual property rights affects international trade flows", u: Fink Carsten, Maskus Keith E. (eds), *Intellectual property and development, Lessons from recent economic research*, IBRD, Washington DC, 2005.
- Evropska unija, *Intellectual property*, Internet, http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/trade-topics/intellectual-property/index_en.htm.
- "Intellectual Property Rights Fiscal Year 2012 Seizure Statistics", U.S. Customs and Border Protection Office of International Trade, 2012.
- Jelisavac Trošić, Sanja, „Intelektualna svojina i transfer znanja“, *Evropsko zakonodavstvo*, br. 27–28, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009.
- Jelisavac Trošić, Sanja, „Položaj Srbije u međunarodnim tokovima intelektualne svojine“, u: Bjelić, Predrag, Dimitrijević, Duško (ur.), *Položaj Srbije u savremenim*

- međunarodnim ekonomskim odnosima*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012.
- Jelisavac, Sanja, *Intelektualna svojina – međunarodna trgovina pravima intelektualne svojine*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2006.
- Marić, Vladimir, *Zaštita intelektualne svojine u Srbiji*, 2013, Academica – Centar za istraživanje kreativne ekonomije, Internet, www.madmarx.rs.
- Schwabach, Aaron, *Intellectual Property: A Reference Handbook*, ABC-CLIO, California, 2007.
- Seville, Catherine, *European Union Intellectual Property Law and Policy*, Edward Elgar Publishing, Massachusetts, 2009.
- Soumitra, Dutta (ed.), *The Global Innovation Index 2012*, WIPO, INSEAD, 2012.
- Veljković, Ivana, „Važnost i uloga zaštite intelektualne svojine naučno-istraživačkog rada za ekonomski razvoj države“, *EIC Bilten*, br. 12, januar 2013.
- Zavod za intelektualnu svojinu Republike Srbije, Internet, <http://www.zis.gov.rs/>.
- Zuković, Ljubomir, „Krivotvorenje u narodnoj književnosti“, Naučni sastanak slavista za vreme Vukovog sabora, septembra 1980, iz zbornika izdatog tim povodom.